

DOI: <https://doi.org/10.28925/2519-4135.2024.42>

УДК 7.75.051

Юлія Вікторівна РОМАНЕНКОВА,
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри дизайну,
факультет образотворчого мистецтва і дизайну,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
ORCID: 0000-0001-6741-7829,
e-mail: y.romanenkova@kubg.edu.ua

«КОД ПЕРЕМОГИ»: ЖИВОПИС ОЛЬГИ КАРПЕНКО ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ХУДОЖНІХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Сучасне мистецтво України має неоднорідний, досить стрімко пульсуючий характер. Його новітня історія формально починається в 1991 р., коли Україна почала писати власну історію мистецтва. Етапи розвитку сучасного українського мистецтва I чверті ХХІ ст. стали надзвичайно короткими. Крайній із них на сьогоднішній день має тривалість усього півтора роки – він розпочався 24 лютого 2022 р., із моменту повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Саме війна стала тим Рубіконом, який змінив ціннісні орієнтири художніх процесів України. Стаття є епізодичним оглядом творчої біографії київської художниці, живописця, дизайнера, науковця Ольги Карпенко доби воєнного часу. Мета цієї розвідки – доповнити картину творчого літопису Ольги Карпенко, акцентувавши причини, що спровокували зміну її стилістики та сюжетики. Їй притаманні всі переваги жанрового розмаїття – портрет, натюрморт, сюжетні

композиції (різного спрямування), але найбільше уваги завжди притягував пейзаж – вільний, швидкий, етюдний, легкий. Але основною нотою, що завдає звучання всій творчості Ольги Карпенко з лютого 2022 р., стала нота війни. Зроблено компаративний аналіз стилістики живопису попередніх років, коли переважала світла палітра, фактурний живопис, імпресіоністичний вплив, із творчістю двох воєнних років, коли змінилася і сюжетика живопису, і колористика. Акцентовано причини цих змін, аналіз проведений на матеріалі виставки «Війна і перемога», яка пройшла у галереї «Хлібня» у травні-червні 2023 р. Висвітлено сюжетні полотна, портрети, пейзажі художниці, що створювалися впродовж 2022-2023 рр., проаналізовано особливості трансформації художньої мови, причини зміни стилістики. Зроблений акцент на колористиці, ритміці живопису. Виділено два полотна 2023 р. як візуалізацію «коду перемоги» в живописі Ольги Карпенко воєнного періоду.

Ключові слова: сучасний вітчизняний живопис, воєнний період, палітра, колористика, ритміка, фактура живопису

Вступ. Сучасне мистецтво України має неоднорідний, досить стрімко пульсуючий характер. Його новітня історія формально починається 1991 р., коли Україна почала писати власну історію мистецтва. Етапи розвитку сучасного українського мистецтва I чверті XXI ст. є надзвичайно короткими. Крайній із них на сьогоднішній день має тривалість лише півтора роки – він розпочався 24 лютого 2022 р., із моменту повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Саме війна стала тим Рубіконом, який змінив ціннісні орієнтири художніх процесів України.

Наприкінці лютого 2022 р. українська культура опинилася перед шекспірівським вибором – бути чи не бути, оскільки раптовість подій, що відбуваються на політичній арені, змусила кожного громадянина країни побудувати алгоритм свого життя заново. Художники, музиканти, артисти – це люди, найуразливіші та схильні до впливу зовнішніх факторів. Художнє життя багатьох міст України на якийсь час завмерло: Дніпро, Київ, Кривий Ріг, Маріуполь, Полтава, Одеса, Суми, Харків, Херсон занурилися у шквал подій, які змусили на певний час забути про високі матерії. Шок – стан, у який поринуло арт-життя країни. Воно просто завмерло, люди намагалися схаменутися... деякі поселення просто стерті з обличчя землі, вони перестали існувати. З початку війни з країни виїхало близько 12 мільйонів людей...

Постановка проблеми. Шоковий стан, коли час зупинився, і перед очима кожного українця промайнуло все життя, тривав недовго. Це був стан «культурної коми» чи «клінічної смерті», коли організм був ще живий, але скований бездіяльністю, паралізований. Незабаром процеси знову завирували, кров знову шалено потекла по жилах художників... І саме тоді почався сплеск творчої активності, виствкової діяльності, організації нових проєктів – митці почали доводити світові, що їх мистецтво – це зброя, яка може бути не менш дієвою, ніж справжня, мова, яку розуміє весь світ, у час, коли треба кричати. Низка митців, які опинилися за межами України, проводить пропагандистську діяльність зовнішнього характеру. Але є й художники, які впродовжували вести активну творчу діяльність удома, не залишаючи країну, своє місто. Серед них і київський живописець, викладач, дизайнер Ольга Карпенко. Вона є певним модулем того, як митець під час війни не виживає, а живе – митець, якому нема чого боятися, нема в чому виправдовуватися, бо живе і працює

вдома, не шукаючи високопарних пояснень відсутності на Батьківщині. Вона перетворила свій талант на інструмент донесення істини до соціуму – підчас війни сюжетика та палітра живопису Ольги кардинально змінилися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи те, що Ольга Карпенко належить до когорти сучасних митців, бібліографія з питань її творчості не може бути обширною. Тому можемо навести лише низку публікацій трьох типів, які на сьогодні про неї існують. Перше – це рецензії або анонси виставок у періодиці [1], другий – нариси про художницю в науково-популярній пресі [2; 4; 6] і третій – поодинокі поки що наукові розвідки, більш аналітичного характеру [3; 5; 7]. Досліджуючи манеру цієї живописиці, критик висвітлює шлях українського мистецтва загалом, бо вона є індикатором процесів, що спіткали країну цього дня, гостро реагує на події та віддзеркалює їх у своєму живопису.

Тому **мета** цієї розвідки – доповнити картину творчого літопису Ольги Карпенко, акцентувавши причину що спровокували зміну її стилістики та сюжетики.

Результати. Ольга Карпенко має класичну академічну виучку: освіта, отримана в Національній академії образотвочого мистецтва і архітектури в її попередній формації (2002 р.) могла цілком претендувати на звання класичної школи, оскільки тоді ще була острівцем справжнього професіоналізму, майже не зачепленим тліном всеохоплюючої профанації у сфері освіти та всепоглинаючої монетизації. Маючи школу живописця, вона працює і як дизайнер, знаходить свій шлях і як графік, окрему увагу приділяючи і теоретичним пошукам, що неабияк впливає на змістове наповнення її творів – як науковець Ольга є автором досить великої кількості мистецтвознавчих студій. Аналізуючи формування стилю,

індивідуальної манери мисткині, критики часто підмічають, що її стиль досить легко ідентифікувати: вона ще на початку своєї творчої біографії була схильна до вільної, етюдної манери, пленерного характеру, тому в її стилістиці вбачають імпресіоністичний та постімпресіоністичний впливи [5; 7]. Живопис періоду формування манери завжди легкий, із розмашистим, вільним, крупним мазком, майстриня працює з великими площинами, не боючись фактури полотна. Їй притаманні всі переваги жанрового розмаїття – портрет, натюрморт, сюжетні композиції (різного спрямування), але найбільше уваги завжди притягував пейзаж – вільний, швидкий, етюдно-легкий, із настроєм та диханням, що своїм мазком яскраво, легко передає стан природи. Особливо характерно це відчувається у пейзажах передгрозового стану (рис. 1), де авторка мала ввіймати буквально мить, вхопити природний стан, який мінливо капризує буквально за лічені хвилини.

Дуже вправно передає живописець настрій, стан, коли береться за вечірній або сутінковий пейзаж (рис. 2). Ольга, можливо, подекуди і підсвідомо, тяжіє до тих станів і природи, і людини, коли можна «витягувати», випивати пензлем із надр усю психологічну глибину, емоційну насиченість, які приховані до певного моменту і готові вибухнути, вилитися, і завдання митця – встигнути їх вхопити. Саме тому, якщо сюжет, то – або Розп'яття, або Зняття з хреста, або П'єта, де можна передати не лише змістом сюжету, але й ритмікою, кольором, палітрою той драматизм, який закладений на емоційному рівні. Те саме стосується і портретів – емоційна напруга, туга, сум – стан, які найкраще вдаються Ользі в живописних штудіях.

*Рис. 1. Карпенко О. «Любек. Хольстендор перед грозою».
Полотно, олія. 2016 р.*

Звісно, настрій у його прозорих, кришталево-ранкових нотах, теж посідає значне місце в творчості О. Карпенко – саме ці твори, імпресіоністично-легкі та живі, завдали тон її ранньому періоду, етапу плерного становлення та формування манери.

Але останні пару років цей мажорно-піднесений стан поступився іншому.

*Рис. 2. Карпенко О. «Сутінки над Лаврою». Полотно, олія.
2000 р.*

Основною нотою, що завдає звучання всій творчості Ольги Карпенко з лютого 2022 р., стала нота війни. Саме тут тенеброзо, притаманне живопису майстрині, який закликаний сконцентрувати увагу на рубіжному, нервовому емоційному стані, стає в нагоді як ніколи. Наче все інше лише передувало тому, що мисткиня має писати зараз. Нетривалий період вимушеної творчої тиші, коли пензль і душа були паралізовані несподіванкою, яка застигала кривавою краплиною на вістрі кожної випущеної на Україну ракети, вибухнув етапом активності. Лютої, психологічно рваної, несамовито колірної – Ольга знову почала писати. Тільки зараз колись ніжна, тендітна і незмінно усміхнена дівчинка перетворилася на голос воєнного Києва. Її контрастний, полум'яний живопис втратив свою яскравість і живий блиск – палітра Ольги децю потьмяніла... Тенеброзо її полотен нині чередується з

монохромністю, подекуди можна вбачати і тонкі лісирування, які не властиві зазвичай пастозному, криючому живопису авторки. Сюжетика творів Ольги віднині матиме лише одну доміную – це персоніфікація війни. Жага сонця і тепла натюрмотрів, дзвіночки ніжних голосів її етюдів замовчали до кращого часу...

Розрізнені образи війни вибудовуються в експозицію виставки, яку наприкінці травня 2023 р. побачив Київ (галерея «Хлібня» на території заповідника, Софії Київської), а через місяць – Канів. «Війна і перемога» – той своєрідний нехитрий посил, який даний у назві проєкту, виражає у двох словах сьогодення та майбутнє держави, перше – данність, яка має бути знищена, друге – бажання-прагнення, заради якого живуть зараз люди на теренах України. Це можуть бути знову ж портрети – але образи воїнів чи незламних духом жінок, якщо ж це сюжетний живопис, то, знову ж, хроніки військового часу – лихоліття Бучі або Маріуполя...

Виставку відкладали кілька разів, але зрештою вона була здійснена – не випадково, мабуть, її відкриття припало на травень, що звик до хронік перемог. Ця експозиція – галерея образів, кожен із яких став персоніфікацією стійкості та міці, які демонструє людина під час війни. Терміни «незламність», «нескореність» давно перетворилися на шаблони, потерпаючи від інфляції понять. Тому втримаємось від них, намагаючись підбирати синоніми. І сюжетні композиції (до речі, їх небагато), і алегорії, які були створені Ольгою в цей період, після кінця лютого 2022 р., і деякі пейзажі – все це є персоніфікованим втіленням війни, чи то її героїзму, чи горя, що вона завдала, чи болю та туги за втраченими близькими, чи люті від понівечених домівок... Звісно, є ціла низка сюжетних творів, які поєднані гризайльною манерою виконання, монохромні, але світлої палітри («Маріуполь», «Війна», –

обидві – полотно, олія, 2022-23 рр.). Але певним маніфестом живопису цього періоду, твором, у якому, мабуть, викарбовано своєрідний «код війни», де підсвідомо читається заклик до помсти та жага перемоги, є полотно «Закатованим жертвам у Бучі присвячено» (рис. 3)... Це алегорія, це портрет болю, лик смерті, голос втрати. Втілений на полотні німий крик, тиша, що виринається замість крику, яскраво контрастують із теплим, контрастним живописом Ольги довоєнних років. Соковитість, яскравість, живість – зникли, наче жага до життя та іскорка посмішки, що блищали вогником у примружених від сонця очах, згасли, душу з полотен висмоклала війна, залишивши блідість на чолі кожного образу. Враження, ніби смерть вампіром випила життя та рум'янець із образів полотен мисткині, залишивши лише позбавлені дихання оболонки... знесилені, потьмарілі, знекровлені...

Лейтмотивами творів Ольги цих двох років стають страх, лють та віра. Страх матерів за своїх дітей, лють, що штовхає чоловіків на «нулі» братися за зброю, віра в те, що всі смерті, які рясніють прапорами на кладовищах, були не марними. Портрети цього періоду стали теж іншими за колористичним вирішенням – вони найчастіше не просто контрастні, а полум'яно-палаючі, гарячі. «Наш генерал» (портрет В. Залужного), «Слава Незламним!» (присвята пам'яті Героя України, захисника Антона Дербілова, загиблого навесні 2023 р., рис. 4), «Перед світанком», «Вони тримають небо» (усі – олія, полотно) – лише частина портретної Галереї Шани цих двох років. На жаль, ця галерея частково перетворюється на Галерею Пам'яті.

*Рис. 3. Карпенко О. Закатованим жертвам у Бучі присвячено.
Полотно, олія. 2022 р.*

Один із найяскравіших, мабуть, найхарактерніших образів цього часу – «Слава незламним!», образ, який цілком можна назвати персоніфікованим образом захисника, підкреслений явним міцним контуром, сміливим, уривчастим, але не по-вітражному традиційно чорним, що доволі часто застосовувалося ольгою раніше, як відгомін впливу і дівізіоністів, і частково – авангарду, якому присвячене її дисертаційне дослідження, і гарним знанням стилістики Ю. Хіміча...

Цього разу контур полихає червоним – уривчастий, різкий, начерково-вільний, вирубуючий форму з тіла, він

став викликом – знаком крові, що кидає виклик тіні, страху та мовчанню.

Рис. 4. Карпенко О. «Слава незламним!» Полотно, олія. 2023 р.

Полотно дуже динамічне завдяки ритміці – його загальна палітра доволі стримана, побудована на кольорах землі, але вирвана зі спокою червоним кольором контуру. Динаміку, неспокій та нервовість дає фактура швидкого живопису, мазок, швидкий, сміливий та розмашистий, особливо на тлі, на деяких ділянках якого шар кольору немов знятий широкою площиною мастіхіну – наче вітер

зриває із морального скелету ворога шкіру його самовпевненості.

Навіть портрети цивільних, створювані в цей час, живописиця пише у тій самій або гараче-полум'яній, або трошки холоднішій палітрі, але тій самій контрасній манері («Пан Петро», «Добрий вечір», «Тривожний вечір», усі – полотно, олія, 2023 р.), майже ніколи не забуваючи про тенеб्रोно.

Висновки. Не дивлячись на сутінки військового часу, тривогу та неспокій в очах кожного образу, найчастіше змішані з люттю та впевненістю в невідворотній карі, Ольга Карпенко, примірюючи на себе образ мольфарки з пензлем у руках, уже напророчила майбутнє країни, створивши два полотна, які можна сприйняти як своєрідний диптих. На його одній частині подано стверджене невідворотне майбутнє України, її персоніфікована доля, а на другій частині – плавний розвиток подій, розгорнутий у часі. Ці два полотна можна назвати своєрідним кодом перемоги, закладеним у двох образах майбутньому країни. Перше полотно – «Ніка – богиня Перемоги» (полотно, олія, 2023 р., рис. 5), друге – «Вільна» (полотно, олія, 2023 р., рис. 6). В обох цих роботах автор звертається до свого традиційного довоєнного колориту та манери живопису – етюдної, світлоносної, соковито-швидкої. Лише тривога в очах дівчинки нагадує про те, що той жах, який вона має перемогти своїм життям та правдою дитинства, ще триває.

Безпосередність дитячого образу, квіти як символ життя в полотні, синьо-жовта стрічка в руках дитя – все це не важко читати як знак перемоги, яку втілює в собі юна дівчинка, ще маленька, але вона уособлює собою прагнення до перемоги, до відновлення нормального життя, до квітів замість ракет, сонця замість темряви смерті, зеленого поля замість бруківки жалобної ходи після проводів кожного загиблого...

*Рис. 5. Карпенко О. «Ніка – богиня Перемоги».
Полотно, олія. 2023 р.*

А друге полотно показує вже стверджену Перемогу, зміцнілу, невідворотню для супротивника, з легким дизанням, у пориві дії. Персоніфікована воля – маленьке полохливе дитя, Ніка, що уособлювала Перемогу в попередньому полотні, перетворюється на молоду квітуху дівчину, сильну, міцну, впевнену. Образ поданий у звичній стилістиці Ольги – з активною діагональною ритмікою, світлоносною палітрою, знову звільненою від чорного кольору, який переважає у воєнних полотнах авторки. «Вільна» – логічне продовження «Ніки – богині Перемоги»,

Рис. 6. Карпенко О. «Вільна». Полотно, олія. 2023 р.

де дівочий образ є втіленням країни, вільної від війни, страху, болю та люті, а палітра звільнена від мороку засилля чорного кольору, горить світлом, сонцем і життям.

Список використаних джерел

1. Асадчева Т. Війна і перемога: у Софії Київській триває актуальна виставка картин сучасної мисткині. Вечірній Київ. 5 червня 2023.
URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/83808/>
2. Єфремова В. Я так відчуваю життя. Справи сімейні. 2016. № 5 (221). С. 14-15.
3. Жадейко О. «Мобілізоване мистецтво»: основні тенденції живопису Ольги Карпенко воєнного періоду.

Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 66. Т. 1. С. 74-79.

4. Папета О. Живописні ноктюрни Ольги Карпенко. Обработовоче мистецтво. 2017. №1. С. 94-96.

5. Романенкова Ю. Сила бамбука та гнучкість плюща: полікомпонентність творчої манери Ольги Карпенко. Молодий вчений. 2016 № 34. С. 303-309.

6. Шевченко О. Ольга Карпенко: романтична мелодія барв. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Olha_Karpenko

7. Zhadeiko O. Impressionism of the manner of the landscape painting by Olga Karpenko. Scientific light. 2018. Vol. 1(18). P. 13-20.

Yuliia V. ROMANENKOVA,

DSc in Arts, Professor, Head of the Department of Design,

Faculty of Fine Arts and Design,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

Kyiv, Ukraine,

ORCID: 0000-0001-6741-7829,

e-mail: y.romanenkova@kubg.edu.ua

**“VICTORY CODE”: THE PAINTING BY OLGA
KARPENKO AS A REFLECTION OF ARTISTIC
PROCESSES IN UKRAINE DURING THE WAR**

Abstract. Modern Ukrainian art has a heterogeneous, rather rapidly pulsating character. Its latest history formally begins in 1991, when Ukraine began to write its own art history. Stages of development of contemporary Ukrainian art in the first quarter of the 21st century became extremely short. The most extreme of them to date has a duration of only one and a half years – It began on February 24, 2022, from the moment of the

full-scale invasion of Russian troops into the territory of Ukraine. It was the war that became the Rubicon that changed the value orientations of artistic processes in Ukraine. The article is an episodic review of the creative biography of the Kyiv artist, painter, designer, scientist Olga Karpenko of the wartime era. The purpose of this investigation is to supplement the picture of the creative chronicle of Olga Karpenko, emphasizing the reasons that provoked a change in her style and plot. She possesses all the advantages of genre variety – portrait, still life, plot compositions (of different directions), but the landscape always attracted the most attention – free, fast, sketchy, light. But the main note that affects all of Olga Karpenko's work since February 2022 has become the note of war. A comparative analysis of the painting style of the previous years, when a light palette, textured painting, and impressionistic influence prevailed, with the creativity of the two war years, when both the subject of the painting and the color scheme, was made. The reasons for these changes are highlighted, the analysis is based on the material of the exhibition “War and Victory”, which took place in the “Hlibnya” gallery in May-June 2023. The narrative canvases, portraits, landscapes of the artist, created during 2022-2023, are highlighted, and the peculiarities are analyzed transformations of artistic language, reasons for stylistic changes. Emphasis is placed on colors, rhythms of painting. Two canvases of 2023 are highlighted as a visualization of the “victory code” in Olga Karpenko's painting of the war period.

Key words: contemporary domestic painting, war period, palette, colors, rhythm, painting texture

References

1. Asadcheva, T. (2023). *Viyna i peremoha: u Sofiyi Kyivys'kiy tryvaye aktual'na vystavka kartyn suchasnoyi mystykyni* [War and victory: a current exhibition of paintings by a contemporary artist is ongoing in Sofia Kyivska]. *Vechirniy*

Kyiv. 5 chervnya. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/83808/> [in Ukrainian].

2. Yefremova, V. (2016). Ya tak vidchuvayu zhyttya [This is how I feel about life]. Spravy simeyni, 5 (221),14-15 [in Ukrainian].

3. Zhadeyko, O. (2023). “Mobilizovane mystetstvo”: osnovni tendentsiyi zhyvopysu Ol'hy Karpenko voyennoho periodu [“Mobilized Art”: the main tendencies of Olga Karpenko's painting during the war period]. Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk, 66 (1),74-79 [in Ukrainian].

4. Papeta, O. (2017). Zhyvopysni noktyurny Ol'hy Karpenko [Picturesque nocturnes of Olga Karpenko]. Obrazotvorche mystetstvo, 1, 94-96 [in Ukrainian].

5. Romanenkova, Yu. (2016). Syl'a bambuka ta hnuchkist' plyushcha: polikomponentnist' tvorchoyi manery Ol'hy Karpenko [The strength of bamboo and the flexibility of ivy: the multicomponent nature of Olga Karpenko's creative style]. Molodyy vchenyy, 34, 303-309 [in Ukrainian].

6. Shevchenko, O. Ol'ha Karpenko: romantychna melodiya barv [Olga Karpenko: romantic melody of colors] URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Olha_Karpenko [in Ukrainian].

7. Zhadeiko, O. (2018). Impressionism of the manner of the landscape painting by Olga Karpenko. Scientific light, 1(18), 13-20 [in English].